

TÜRKÇE VE MOĞOLCADA İSİM ÇEKİM EKLERİNİN SIRASI

Yavuz KARTALLIOĞLU*

ÖZET

Bu makalede, Türkçe ve Moğolcadaki isim çekim eklerinin sırası örnekler verilerek gösterilmiştir. İki dilde de isimlerden sonra tek çekim ekinin getirilmesi bakımından fark yoktur. İsimlerden sonra iki çekim eki getirilirse, Türkçede iyelik ekleri önce; Moğolcada ise hâl ekleri önce gelmektedir. İki ve üç çekim ekli isim çekimlerinde, eğer çokluk eki eklenecekse iki dilde de bu ek ilk ektir. Üç çekim ekli isim çekimlerinde, ekler Türkçede çokluk eki, iyelik ekleri ve hâl ekleri şeklinde; Moğolcada ise çokluk ekleri, hâl ekleri ve iyelik ekleri şeklinde sıralanır.

THE SEQUENCE OF THE DECLENSION AFFIXES IN TURKISH AND MONGOLIAN

ABSTRACT

In this article sequence of the noun cases of Mongolian and Turkish are compared and explained on some examples. There are no specific differences on the case suffixes placed after a noun in the both languages. For the two sequence suffixes joined to a noun, a reflexive suffix is placed first in Turkish, but in Mongolian a case suffix is placed before reflexive. In case if 2 or 3 suffixes are joined, the first suffix is supposed to be a plural. In case 3 suffixes are joined in Turkish the ordering is plural, reflexive and case, while Mongolian it is plural, case and reflexive.

ТОВЧЛОЛ

Эл егүүлэлд Турк болон Монгол хэлний нэрийн тийн ялгалыг жишээн дээр харьцуулан тайлбарлажээ. Хоёр хэлнээ нэр игийн дараа тийн ялгалын нөхцөл авахын тухайд ошын ялгаагүй байна. Нэр игийн дараа хоёр нөхцөл угсран орох тохиолдолд турк хэлэнд хамаатуулахын тийн ялгал эхэлж ордог бол харин монгол хэлэнд тийн ялгалын нөхцөл тїрїлж орно. Хоёр ба гурван нөхцөл угсаран орох тохиолдолд хоёр хэлнээ олон тоо нь эхний нөхцөл байна. Гурван нөхцөл угсран орсон тохиолдолд турк хэлэнд олон тоо, хамаатуулах, тийн ялгалын нөхцөл гэх дараалалтай байна. Тэгвэл монгол хэлэнд олон тоо, тийн ялгал, хамаатуулах нөхцөл гэсэн байрлалтай ажээ.

* Araş. Gör., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

ANAHTAR KELİMELER

*iyelik ekleri, çokluk eki, hâl ekleri, çekim eklerinin sırası
reflexive suffix, plural, case suffix, sequance of the noun cases*

хамаатуулах нөхцөл, олон тоо, тийн ялгал, нэрийн тийн ялгалын дэс дараа

Türkçe ve Moğolca, sondan eklemeli dillerdendir ve bu iki dilde de kelimelerin cümledeki diğer kelimelerle ilişki kurmasını sağlayan bazı çekim ekleri vardır. Çekim ekleri, her iki dilde de kelimenin anlamını değiştirmez, sadece eklendiği kelimeyi kullanım sahasına çıkarır.

Türkçedeki isim çekim ekleri çokluk eki, iyelik ekleri, hâl ekleri ve soru ekleridir. Moğolcada ise олон тооны нөхцөл , тийн ялгалын нөхцөл , хамаатуулах нөхцөл isim çekim ekleridir. Moğolcada, soru eki isim çekim eki olarak kabul edilmez. Soru eki, Türkçede dört çekim ekinin dördüncüsüdür, daima sona gelir. Bunun için, soru eki bu incelemenin dışında tutulmuştur. İncelememizde Türkçedeki çokluk eki, iyelik ekleri, hâl ekleri ve bu eklerin Moğolcadaki karşılıklarının kelimelere ekleniş sırası üzerinde durulacaktır.

İncelememiz, isimlerden sonra getirilen tek çekim eki, iki çekim eki ve üç çekim eki başlıklarına dayanan üç bölümden oluşacaktır. “İsim” kelimesi, Türkçedeki hem kökü hem de gövdeyi karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Moğolcadaki “*iyö*” (isim) kelimesinin içinde, yapım ekinin varlığı kabul edilir. Yapım eki olmasa bile bu ek “*Ø*” ile gösterilir. Konu başlıkları önce Türkçe ile, sonra Moğolca ile yazılmıştır. Ekleri anlatırken her iki dilde de farklı kelimeler seçilmiş; kelimelerin önce Moğolcaları, sonra Türkçeleri verilmiştir. Örnek kelimelerin alındığı kaynaklar dipnotlarla gösterilmemiş, kaynakça kısmında toplu olarak verilmiştir.

1. İSİM + TEK ÇEKİM EKİ**1. НЭР + НЭГ НӨХЦӨЛ**

Türkçe ve Moğolcada isimlere çokluk, iyelik ve hâl ekleri tek tek, aynı şekilde getirilmektedir. Her iki dilde de bu eklerin isimlere getirilişi bakımından farklılık yoktur.

1.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ**1.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ**

НОМ + УУД	kitap + lar
МОНГОЛ + ЧУУД	Moğol + lar
БАГШ + НАР	öğretmen + ler
ХАА(Н) + Д	han + lar

ЗАЛУУ + С genç + ler

1.2. İSİM + İYELİK EKLERİ

1.2 НЭР + ХАМААТУУЛАХ НӨХЦӨЛ

ЭХНЭР МИНЬ	(БИ) ЭХНЭР + ЭЭ	eş + i + m
ААВ ЧИНЬ	(ШИ) ААВ + АА	baba + n
НАЙЗ НЬ	(ТЭР) НАЙЗ + АА	arkadaş + ı
АХ МААНЬ	(БИД) АХ + АА	ağabey + i + miz
ЄВЄЄ ТАНЬ	(ТА НАР) ЄВЄЄ + Г + ЄЄ	dede + niz
ХООЛ НЬ	(ТЭД) ХООЛ + ОО	yemek + leri

1.3. İSİM + HÂL EKLERİ

1.3.НЭР + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

1.3.1. İSİM + YALIN HÂL

1.3.1 НЭР + НЭРЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

БУГА	geyik
АНГИ	sınıf
БЄМБЄГ	top
УС	su
ГЭР	ev

1.3.2. İSİM + İLGI HÂLİ

1.3.2. НЭР + ХАРЬЯАЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

УЛС + ЫН	ulus + un
ЗУРАГ + ИЙН	res(i)m + in
ОЮУТАН + Ы	öğrenci + nin
ХЭН + ИЙ	kim + in
ДАЛАЙ + Н	deniz + in

1.3.3. İSİM + YÖNELME HÂLİ

1.3.3. НЭР + ЄГЄХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

1.3.3. НЭР + ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

Türkçedeki yönelme hâlinin karşılığında, Moğolcada iki hâl vardır. Bunlardan birisi isme bitişirilmmez.

ДАРГА + Д	patron + a
АНГИ + Д	sınıf + a
ЭМЧ + Д	doktor + a
ГЭР + Т	ev + e
ХҮҮХ(Э)Д + Д	çocuk + a
ХӨДӨӨ РҮҮ	köy + e
ЧАМ РҮҮ	(sen + e) sana
ТҮҮН РҮҮ	o + n + a
ГЭР ЛҮҮ	ev + e
ГОЛ РҮҮ	ırmak + a

1.3.4. İSİM + BULUNMA HÂLİ

1.3.4. НЭР + ЕГЭХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

Moğolcadadaki егэх оршихийн тийн ялгал, Türkçedeki hem yönelme hâline hem de bulunma hâline karşılık gelir.

СУРГУУЛЬ + Д	okul + da
БАЙШИН + Д	bina + da
МОД(ОН) + Д	ağaç + ta
ДАЛАЙ + Д	deniz + de
ДЭЛХИЙ + Д	dünya + da

1.3.5. İSİM + YÜKLEME HÂLİ

1.3.5. НЭР + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

УУЛ + ЫГ	dağ + ı
АРД + ЫГ	halk + ı
ХҮН + ИЙГ	insan + ı
ШОХОЙ + Г	tebeşir + ı
ЧОН(О) + ЫГ	kurt + u

1.3.6. İSİM + AYRILMA HÂLİ**1.3.6. НЭР + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

НОМ + ООС	kitap + tan
ХАН(А) + ААС	duvar + dan
ТАЛХ(Н) + ААС	ekmek + ten
БЕЕ + (Г) + ЁС	Şaman + dan
ЧИЙДЭН + (Г) + ЭЭС	lambda + dan

1.3.7. İSİM + VASİTA HÂLİ**1.3.7. НЭР + ЙЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ****1.3.7. НЭР + ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

Türkçedeki vasıta hâli, Moğolcada iki hâl ile karşılanmaktadır.

МӨНГ(С) + ЁСР	para + y + la
МАЛ + ААР	mal + la
СЭТГЭЛ + ЭЭР	gönül + le
ОНГОЦ + ООР	uçak + la
ДУГУЙ + (Г) + ААР	bisiklet + le
ААВ + ТАЙ	baba + y + la (babamla)
АХ + ТАЙ	ağabey + le (ağabeyimle)
МОРЬ + ТОЙ	at + la
ХІН + ТЭЙ	insan + la
ЭГЧ + ТЭЙ	abla + y + la (ablamlа)

2. İSİM + İKİ ÇEKİM EKİ**2. НЭР + ХОЁР НСХЦЄЛ**

Türkçe ve Moğolcada, isme iki çekim getirilmesi durumunda çekim eklerinin sıralanmasında bazı değişiklikler meydana gelmektedir. İki çekim ekli isim çekimlerinde, iki dilde de ilk ek çokluk eki ise, bundan sonra hâl ekleri veya iyelik eklerinden birisi gelebilir. Bu bakımdan, her iki dil de aynıdır. Eğer bu iki ek, iyelik ekleri ve hâl ekleri ise Türkçede önce iyelik ekleri, sonra hâl ekleri getirilirken; Moğolcada önce hâl ekleri, sonra iyelik ekleri getirilir. Demek ki Türkçe ve Moğolca iyelik ve hâl eklerinin sırası bakımından tersine bir durum arz etmektedir.

2.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + HÂL EKLERİ**2.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ**

Her iki dilde de isme getirilen ilk ek çokluk eki ise, sonra hâl ekleri gelebilir.

2.1.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İLGİ HÂLİ**2.1.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ХАРЬЯАЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

НОМ + УУД + ЫН   kitap + lar + ın

ТЭМЭЭ(Н) + ЪД + ИЙН   deve + ler + in

ДАЛАЙН + УУД + ЫН   deniz + ler + in

2.1.2. İSİM + ÇOKLUK EKİ + YÖNELME HÂLİ**2.1.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЁГӨХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ****2.1.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ**

ГАР + УУД + Д   el + ler + e

ХАН(А) + УУД + Д   duvar + lar + a

ЁРӨӨ(Н) + УУД + Д   oda + lar + a

МАШИН + УУД + РУУ   araba + lar + a

ЭМЧ + НАР + ЛУУ   doktor + lar + a

ЗАЛУУ + С + РУУ   genç + ler + e

2.1.3. İSİM + ÇOKLUK EKİ + BULUNMA HÂLİ**2.1.3. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЁГӨХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ**

ГАР + УУД + Д   el + ler + de

ХАН(А) + УУД + Д   duvar + lar + da

ЁРӨӨ(Н) + УУД + Д   oda + lar + da

2.1.4. İSİM + ÇOKLUK EKİ + YÜKLEME HÂLİ**2.1.4. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

ХАРАНДАА(Н) + УУД + ЫГ   kalem + ler + i

ГЭР + ЪД + ИЙГ   ev + ler + i

ТАЛХ(Н) + УУД + ЫГ   ekmek + ler + i

2.1.5. İSİM + ÇOKLUK EKİ + AYRILMA HÂLİ**2.1.5. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

ЇГ + С + ЭЭС	kelime + ler + den
БААТ(А)Р + УУД + ААС	kahraman + lar + dan
БАГШ + НАР + ААС	öğretmen + ler + den

2.1.6. İSİM + ÇOKLUK EKİ + VASİTA HÂLİ**2.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЙЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ****2.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

ЇГ + С + ЭЭР	kelime + ler + le
ЭХ + ЧИД + ЭЭР	anne + ler + le
ОЮТУ(А)Н + УУД + ААР	öğrenci + ler + le
ГЭР + ИД + ТЭЙ	ev + ler + le
ЭР + С + ТЭЙ	erkek + ler + le
АХ + НАР + ТАЙ	abi + ler + le

2.2. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKİ**2.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ХАМААТУУЛАХ**

Her iki dilde de isme getirilen ilk ek, çokluk eki ise, sonra iyelik ekleri getirilebilir.

НОМ + УУД МИНЬ	(БИ) НОМ + УУД + АА	kitap + lar + ı + m
МАШИН + УУД ЧИНЬ	(ЧИ) МАШИН + УУД + АА	araba + lar + ı + n
ЗУРАГТ + УУД НЬ	(ТЭР) ЗУРАГТ + УУД + АА	televizyon + lar + ı
ШИГЭЭН + ИД МААНЬ	(БИД) ШИГЭЭН + ИД + ЭЭ	dolap + lar + ı + mız
СУРАГЧ + Д ТАНЬ	(ТА НАР) СУРАГЧ + Д + АА	öğrenciler + i + niz
ХООЛ(Н) + УУД НЬ	(ТЭД) ХООЛ(Н) + УУД + АА	yemek + leri

2.3. İSİM + İYELİK EKİ + HÂL EKİ**2.3. НЭР + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir isme iki çekim ekinin getirildiği kelimelerde, Türkçede önce iyelik ekleri, sonra hâl ekleri; Moğolcada ise önce hâl ekleri, sonra iyelik ekleri getirilir.

2.3.1. İSİM + İYELİK EKLERİ + İLGİ HÂLİ**2.3.1. НЭР + ХАРЬАЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

МАШИН + Ы МИНЬ	(БИ) МАШИН + Ы(X) + АА	araba + m + ın

ТАЛХ(Н) + Ы ЧИНЬ	(ЧИ) ТАЛХН + Ы(X) + АА	ekmek + i + n + in
ЭМ + ИЙН НЬ	(ТЭР) ЭМ+ ИЙН(X) + ЭЭ	ilaç + ı + nın
ЗУРАГ + ИЙН МААНЬ	БИД ЗУР(А)Г + ИЙН(X) + АА	res(i)m + i + miz + in
ААВ + ЫН ТАНЫ	(ТА НАР) ААВ + ЫН(X) + АА	baba + nız + ın
ЄРЄЄ(Н) + ИЙ НЬ	(ТЭД) ЄРЄЄ(Н) + ИЙ(X) + ЭЭ	oda + ları + nın

2.3.2. İSİM + İYELİK EKLERİ + YÖNELME HÂLİ

2.3.2. НЭР + ЄГЄХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

2.3.2. НЭР + ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

БАЙШИН + Д МИНЬ	(БИ) БАЙШИН + Д + АА	ev + i + m + e
ГАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ГАР + Т + АА	el + i + n + e
АХ + Д НЬ	(ТЭР) АХ + Д + АА	ağabey + i + n + e
ОХИН + Д МААНЬ	БИД) ОХИН + Д + ОО	kız + ı + mız + a
ЄРЄЄ(Н) + Д ТАНЫ	(ТА НАР) ЄРЄЄ(Н) + Д + ЄЄ	oda + nız + a
НАЙЗ + Д НЬ	(ТЭД) НАЙЗ + Д + АА	arkadaş+ ları + n + a

2.3.3. İSİM + İYELİK EKLERİ + BULUNMA HÂLİ

2.3.3. НЭР + ЄГЄХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

БАЙШИН + Д МИНЬ	(БИ) БАЙШИН + Д + АА	ev + i + m + de
ГАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ГАР + Т + АА	el + i + n + de
АХ + Д НЬ	(ТЭР) АХ + Д + АА	ağabey + i + n + de
ОХИН + Д МААНЬ	(БИД) ОХИН + Д + ОО	kız + ı + mız + da
ЄРЄЄН + Д ТАНЫ	(ТА НАР) ЄРЄЄН + Д + ЄЄ	oda + nız + da
НАЙЗ + Д НЬ	(ТЭД) НАЙЗ + Д + АА	arkadaş+ ları+ n+ da

2.3.4. İSİM + İYELİK EKLERİ + YÜKLEME HÂLİ

2.3.4. НЭР + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

НОМ + ЫГ МИНЬ	(БИ) НОМ + (ЫГ) + ОО	kitap + ı + m + ı
ХОНЫ + ИЙГ ЧИНЬ	(ЧИ) ХОНЫ + (ИЙГ) + ИО	koyun + u + n + u
НУТ(А)Г + ИЙГ НЬ	(ТЭР) НУТ(А)Г + (ИЙГ) + АА	vatan + ı + n + ı
УУЛ + ЫГ МААНЬ	(БИД) УУЛ + (ЫГ) + АА	dağ + ı + mız + ı

ЇЗ(Э)Г + ИЙГ ТАНЬ	(ТА НАР) ЇЗ(Э)Г + (ИЙГ) + ЭЭ	dolmakalem + i + miz + i
БАГШ + ИЙГ НЬ	(ТЭД) БАГШ + (ИЙГ) + АА	öğretmen + ler + i + n + i

2.3.5. İSİM + İYELİK EKLERİ + AYRILMA HÂLİ**2.3.5. НЭР + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

ХИИ(Г) + ЭЭС МИНЬ	(БИ) ХИИ(Г) + ЭЭС + ЭЭ	oğ(u) + u + m + dan
МОД(ОН) + ООС ЧИНЬ	(ЧИ) МОД(ОН) + ООС + ОО	ağaç + ı + n + dan
ХАНА(Н) + ААС НЬ	(ТЭР) ХАНА(Н) + ААС + АА	duvar + ı + n + dan
ЄВЄЄ(Г) + ЄЄЄ МИНЬ	(БИД) ЄВЄЄ(Г) + ЄЄЄ + ЄЄ	dede + miz + den
МОГОЙ(Н) + ООС ТАНЬ	(ТА НАР) МОГОЙ(Н) + ООС + ОО	yılan + ı + nız + dan
ХЄДЄЄ(Н) + ЄЄЄ НЬ	(ТЭД) ХЄДЄЄ(Н) + ЄЄЄ + ЄЄ	köy + leri + n + den

2.3.6. İSİM + İYELİK EKLERİ + VASITA HÂLİ**2.3.6. НЭР + ЙЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ****2.3.6. НЭР + ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

МЄНГ(Є) + ЄЄР МИНЬ	(БИ) МЄНГ + ЄЄР + ЄЄ	para + m + la
ЭРДЭН(Э) + ЭЭ Р ЧИНЬ	(ЧИ) ЭРДЭН(Э) + ЭЭР + ЭЭ	takı + n + la
ХИИ(Г) + ЭЭР НЬ	(ТЭР) ХИИ(Г) + ЭЭР + ЭЭ	oğul + u + y + la
БАГШ + ААР МААНЬ	(БИД) БАГШ + ААР + АА	öğretmen+i+miz+le
ХУТГА + ААР ТАНЬ	(ТА НАР) ХУТГ(А) + ААР + АА	bıçak + ı + nız + la
МОД + ООР НЬ	(ТЭД) МОД + ООР + ОО	ağaç + ları + y + la
ААВ + ТАЙ МИНЬ	(БИ) ААВ + ТАЙ + (Г) + АА	baba + m + la
МОРЬ + ТОЙ ЧИНЬ	(ЧИ) МОРЬ + ТОЙ + (Г) + ОО	at + ı + n + la
МАЛ + ТАЙ НЬ	(ТЭР) МАЛ + ТАЙ + (Г) + АА	mal + ı + y + la
БЭЛЭГ + ТЭЙ МААНЬ	(БИД) БЭЛЭГ + ТЭЙ + (Г) + ЭЭ	hediyе + miz + le
ТОЛЬ БИЧИГ + ТЭЙ ТАНЬ	(ТА НАР) ТОЛЬ БИЧИГ + ТЭЙ + (Г) + ЭЭ	sözlük + ü + nüz + le
АХ + ТАЙ НЬ	ТЭД АХ + ТАЙ + (Г) + АА	ağabey + leri + y + le

3. İSİM + ÜÇ ÇEKİM EKİ

Bir isme üç çekim eki getirilmişse, bu ekler Türkçede çokluk eki, iyelik ekleri ve hâl ekleri; Moğolcada ise çokluk ekleri, hâl ekleri ve iyelik ekleri olarak sıralanır.

3.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + HÂL EKLERİ

3.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

3.1.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + İLGI HÂLİ

3.1.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ХАРЬЯЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

НОМ + УУД + БИН МИНЬ	(БИ) НОМ + УУД + БИН(X) + АА	kitap + lar + ı + m + in
ТЭМЭЭН + ЪД + ИЙН ЧИНЬ	(ЧИ) ТЭМЭЭН + ЪД + ИЙН(X) ЭЭ	deve + ler + i + nin
БАГШ + НАР + БИН НЬ	(ТЭР) БАГШ + НАР + БИН(X) + АА	öğretme + ler + i + nin
ЗАЛУУ + С + БИН МААНЬ	(БИД) ЗАЛУУ + С + БИН(X) + АА	genç + ler + i + miz + in
ГЭР + ЪД + ИЙН ТАНЫ	(ТА НАР) ГЭР + ЪД + ИЙН(X) + ЭЭ	ev + ler + i + niz + in
ДЭЭД + Э + С + ИЙН НЬ	(ТЭД) ДЭЭД + С + ИЙН(X) + ЭЭ	ata + ları + nin

3.1.2. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + YÖNELME HÂLİ

3.1.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЕГЭХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

АХ + НАР + Т МИНЬ	(БИ) АХ + НАР + Т + АА	ağabey+ ler + i + m + e
ЭМЧ + НАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ЭМЧ + НАР + Т + АА	doktor + lar + ı + n + a
ЄРЄЄН + ЪД + Д НЬ	(ТЭР) ЄРЄЄН + ЪД + Д + ЭЭ	oda + lar + ı + n + a
ГАР + УУД + Д МААНЬ	(БИД) ГАР + УУД + Д + АА	el + ler + i + miz + e
ЗАЛУУ + С + Т ТАНЫ	(ТА НАР) ЗАЛУУ + С + Т + АА	genç + ler + i + miz + e
МАШИН + УУД + Д	(ТЭД) МАШИН + УУД + Д + АА	araba + lar + ı + mız + a

3.1.3. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + BULUNMA HÂLİ**3.1.3. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + СГЭХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

АХ + НАР + Т МИНЬ de	(БИ) АХ + НАР + Т + АА	ağabey + ler + i + m + de
ЭМЧ + НАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ЭМЧ + НАР + Т + АА	doktor + lar + ı + n + da
ЄРЄЄН + ЫД + Д НЬ	(ТЭР) ЄРЄЄН + ЫД + Д + ЭЭ	oda + lar + ı + n + da
ГАР + УУД + Д МААНЬ	(БИД) ГАР + УУД + Д + АА	el + ler + i + miz + de
ЗАЛУУ + С + Т ТАНЬ	(ТА НАР) ЗАЛУУ + С + Т + АА	genç + ler + i + miz + de
МАШИН + УУД + Д	(ТЭД) МАШИН + УУД + Д + АА	araba + lar + ı + mız + da

3.1.4. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + YÜKLEME HÂLİ**3.1.4. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

НОМ + УУД + ЫГ МИНЬ + ı	(БИ) НОМ + УУД + (ЫГ) + АА	kitap + lar + ı + m + ı
БУГ(А) + УУД + ЫГ ЧИНЬ + ı	(ЧИ) БУГ(А) + УУД + (ЫГ) + АА	geyik + ler + i + n + ı
ЭМЭГТЭЙ + ЧИД + ИЙГ НЬ + ı	ТЭР) ЭМЭГТЭЙ + ЧИД + (ИЙГ) + ЭЭ	kadın + lar + ı + n + ı
УУЛ + С + ЫГ МААНЬ + ı	(БИД) УУЛ + С + (ЫГ) + АА	dağ + lar + ı + mız + ı
ОХИ(Н) + Д + ИЙГ ТАНЬ ı	(ТА НАР) ОХИН + Д + (ИЙГ) + ОО	kız + lar + ı + nız + ı
ХООЛ(Н) + УУД + ЫГ НЬ + ı	(ТЭД) ХООЛН + УУД + (ЫГ) + ОО	yemek + ler + i + n + ı

3.1.5. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + AYRILMA HÂLİ**3.1.5. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НӨХЦӨЛ + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

АХ + НАР + ААС МИНЬ den	(БИ) АХ + НАР + ААС + АА	ağabey + ler + i + m + den

ЇГ + С + ЭЭС ЧИНЬ den	(ЧИ) ЇГ + С + ЭЭС + ЭЭ	kelime + ler + i + n +
БАГА + ЧУУД + ААС НЬ n + den	(ТЭР) БАГА + ЧУУД + ААС + АА	küçük + ler + i +
ШУВУУ(Н) + УУД + ААС МААНЬ (БИД)	ШУВУУ(Н) + УУД + ААС + АА	Kuş + lar + ı + mız +
dan		
БАЙШИН(Г) + УУД + ААС ТАНЬ (ТА НАР)	БАЙШИН(Г) + УУД + ААС + АА	bina + lar + ı + nız
+dan		
ЄРЄЄ(Н) + ЇД + ЭЭС НЬ	(ТЭД) ЄРЄЄ(Н) + ЇД + ЭЭС + ЭЭ	oda + lar + ı + nız +
dan		

3.1.6. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + VASITA HÂLİ

3.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЄХЦЄЛ + ЁЛДЄХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

3.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЄХЦЄЛ + ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

ЭР + С + ЭЭР МИНЬ	(БИ) ЭР + С + ЭЭР + ЭЭ	erkek + ler + i + m + le
БАГШ + НАР + ААР ЧИНЬ + le	(ЧИ) БАГШ + НАР + ААР + АА	öğretmen + ler + i + n
НОМ + УУД + ААР НЬ	(ТЭР) НОМ + УУД + ААР + АА	kitap + lar + ı + y + la
МАШИН + УУД + ААР МААНЬ (БИД)	МАШИН + УУД + ААР + АА	araba + lar + ı + mız + la
ХАРАНДАА(Н) + УУД + ААР ТАНЬ (ТА НАР)	ХАРА(Н)ДААН + УУД + ААР	kurşunkalem + ler + i + niz + le
ГАР + УУД + ААР НЬ	(ТЭД) ГАР + УУД + ААР + АА	el + leri + y + le
МОРЬ + Д + ТОЙ МИНЬ + la	(БИ) МОРЬ + Д + ТОЙ + Г + ОО	at + lar + ı + m
ЖЇЖИГЧИН + Д + ТЭЙ ЧИНЬ (ЧИ)	ЖЇЖИГЧИН + Д + ТЭЙ + Г + ЭЭ	oyuncu + lar + ı + n +
la		

ГУТАЛ + УУД + ТАЙ НЬ (ТЭР) ГУТАЛ + УУД + ТАЙ + Г + АА ayakkabı + lar +
i + y + la

ЭХНЭР + ЫД + ТЭЙ МААНЬ (БИД) ЭХНЭР + ЫД + ТЭЙ + Г + ЭЭ eş + ler + i +
miz + le

АХ + НАР + ТАЙ ТАНЬ (ТА НАР) АХ + НАР + ТАЙ + Г + АА ağabey + ler + i + niz
+ le

ААВ + УУД + ТАЙ НЬ (ТЭД) ААВ + УУД + ТАЙ + Г + АА baba + ları + y + la

Türkçe ve Moğolcada bir kelimeye üst üste üç çekim eki getirilebilmektedir. Tek çekim ekli isim çekimlerinde kelimeye çokluk eki, iyelik ekleri ve hâl eklerinden birisi getirilebilmektedir. Bu açıdan her iki dilde bir farklılık yoktur. İki çekim ekli isim çekimlerinde, kelimeye getirilen ilk ek çokluk eki ise, diğer ek her iki dilde de iyelik veya hâl eklerinden birisi olabilir. Bu açıdan da her iki dilde farklılık yoktur. Fakat, iki çekim ekli isim çekimlerinde çokluk eki yoksa, ilk ek Türkçede iyelik ekleri; Moğolcada ise hâl ekleridir. İkinci ek Türkçede hâl ekleri, Moğolcada ise iyelik ekleridir. Üç çekim ekli isim çekimlerinde ise Türkçe sırasıyla çokluk, iyelik ve hâl eklerini alırken; Moğolca çokluk, hâl ve iyelik eklerini alır. Üç ekli çekimlerde her iki dilde de ilk ek daima çokluk eki iken; son ek Türkçede hâl ekleri, Moğolcada ise iyelik ekleridir. Çekim eklerinin iki dildeki sırasını tablo hâlinde göstermek mümkündür:

	TÜRKÇE	MOĞOLCA
TEK EKLI İSİM ÇEKİMİ	isim + çokluk eki isim + hâl ekleri isim + iyelik ekleri	isim + çokluk ekleri isim + hâl ekleri isim + iyelik ekleri
İKİ EKLI İSİM ÇEKİMİ	isim + çokluk eki + iyelik ekleri isim + çokluk eki + hâl ekleri isim + iyelik ekleri + hâl ekleri	isim + çokluk ekleri + iyelik ekleri isim + çokluk ekleri + hâl ekleri isim + hâl ekleri + iyelik ekleri
ÜÇ EKLI İSİM ÇEKİMİ	isim + çokluk eki + iyelik ekleri + hâl ekleri	isim + çokluk ekleri + hâl ekleri + iyelik ekleri

Bu sıralama üzerinde duracak olursak; Türkçede hâl ekleri eklendikleri isimleri, kendilerinden sonra gelen bir fiile veya isme bağladıkları için sonda yer alırlar. İyelik ekleri, hâl eklerinin önünde yer alır.

Moğolcada ise iyelik eki son çekim ekidir. İyelik ekinin niçin sona geldiği üzerinde biraz durmak gerekir. Moğolcada iyelik ifade eden eklerin bir kısmı kelimeye bitişik yazılmamaktadır. Bu ayrı yazılan şekiller, aslında ek değil kelimedir. Türkçede

“(benim) kitap+lar+ı+m+ın” kelimesi Moğolcada миний ном+ууд+ын veya ном+ууд+ынх+аа şeklinde ifade edilmektedir. Buradaki ikinci yapı daha çok günümüz Moğolcasında kullanılmaktadır. Moğolcadaki ilk yapıyı Türkçeye çevirirsek “benim kitap+lar+ın” gibi bir yapı ile karşılarız. Yani tamlayan kısmında iyelik eki olmayan bir yapı... Moğolcada iyelik anlamı, “kitapların” kelimesinin önündeki iyelik anlamı veren tamlayan durumundaki kelime ile değil de ek ile ifade edilmek istenirse, “kitapların” kelimesindeki çokluk ve hâl ekinin sırası bozulmadan iyelik ekleri sona getirilmektedir. Bunu şu şekilde gösterebiliriz:

1. миний ном+ууд+ын

2a. ном+ууд+ын минь

2b. ном+ууд+ынх+аа

Moğol yazısında –Moğol yazısı Eski Moğol alfabesi karşılığında kullanılmıştır.- ekler, kelimeye bitiştirilmez. Yukarıdaki birinci şekil, iyelikli yapıları ifade etmede daha çok kullanılır. Moğolcada iyelik önce kelime ile ifade edilmekteydi ve çokluk, hâl ekleri almış bir ismin önünde yer alırdı. Bu iyelik ifade eden kelime ekleşme temayülü gösterince, kendisinden sonraki kelimedeki eklerin sırasını bozmadan sona eklenmiştir. Moğolcada, fiillerden sonra getirilen her hangi bir şahıs ekinin olmaması da bu sıralamada etkili olabilir.

Türkçe ve Moğolca Gramer Terimleri Dizini

Türkçe	Moğolca
isim	НЭР
çekim eki	ТИЙН ЯЛГАЛ
çokluk eki	ОЛОН ТООНЫ НӨХЦЭЛ
iyelik ekleri	ХАМААТУУЛАХ НӨХЦЭЛ
hâl ekleri	НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ
yalın hâl	НЭРЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ
ilgi hâli	ХАРЬЯАЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ
yükleme hâli	ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ
yönelme hâli	ӨГӨХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ - ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ
bulunma hâli	ӨГӨХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ
ayırılma hâli	ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ
vasıta hâli	ЙЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ - ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

КАУНАКЧА

- Д. Бадамдорж, орчин цагийн монгол хэлийн утгасудлалын үндэс, Улаанбаатар, 1997
- Ш. Лувсанвандан, орчин цагийн монгол хэлийн бичлэг, 1.2., Улаанбаатар, 1999
- Л. Олзвой, үг зүй, үгсийн аймгийн задлан ялгал хийх аргачлал, Улаанбаатар, 2002
- Ц. Снербаян, орчин цагийн монгол хэлийн үг зүй, Улаанбаатар, 1994
- R. Kullmann, D. Tserenpil, Mongolian Grammer, China, 2001
- T. Уранчинэг, монгол хэл зүй тайлбар, Улаанбаатар, 2000